

Protokoll fört vid inspektion av Kriminalvården, anstalten Rödjan den 30 november 2016

Inledning

På uppdrag av chefsjustitieombudsmannen (chefsJO) Elisabeth Rynning genomförde byråchefen Jörgen Buhre den 30 november 2016 en inspektion av Kriminalvården, anstalten Rödjan. Vid inspektionen deltog även områdesansvariga föredraganden Moa Skerfving och föredragandena Charlotte Eklund Rimsten och Frida Nordholm (protokollförare).

Inspektionens genomförande

Inspektionen inleddes med att JO:s medarbetare hälsades välkomna av kriminalvårdschefen Britt-Marie Johansson, den ställföreträdande kriminalvårdschefen och kriminalvårdsinspektören Lena Johansson och kriminalvårdsinspektören Mathias Davidsson samt klienthandläggaren Anna-Carin Öhman. Efter en inledande presentation av anstaltens verksamhet redogjorde Jörgen Buhre kortfattat för JO:s verksamhet.

Under inspektionen genomfördes samtal med de intagna som hade anmält intresse för det. Samtal fördes också med personalföreträdarna Fredrik Bellino (ST-OFR) och Anna-Carin Öhman (SACO), sjuksköterskan Mia Karlsson och det vakthavande befälet Glenn Keymer. Parallellt med de samtalen granskades ett urval av de handlingar som beställts fram. Granskningen omfattade protokoll över avskildhetsplaceringar och ärenden om misskötsamhet avseende åren 2015 och 2016. En rundvandring gjordes också i anstaltens lokaler.

Inspektionen avslutades med en genomgång där JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser. Vid redogörelsen deltog de som närvarade vid det möte som inledde inspektionen. Protokoll innehåller slutligen uttalande av chefsJO.

Iakttagelser under inspektionen

Anstalten och dess organisation

Anstalten Rödjan hör till verksamhetsområdet Mariestad dit även anstalten Johannesberg och häktet Mariestad hör. Anstalten Rödjan har 60 platser och är placerad i lägsta säkerhetsklass (3). Anstalten är byggd på 1920-talet och den

har därefter byggts ut flera gånger. En del av fastigheten är äldre och består av fyra avdelningar medan en annan del av fastigheten är betydligt nyare och består av en särskild avdelning för utslussning med plats för 20 intagna. Den avdelningen är i sin tur uppdelad i fyra olika avdelningar. Varje avdelning har gemensamma toaletter och duschar. Samtliga avdelningar är anslutna till varandra och alla intagna har tillgång till samtliga avdelningar. Mellan kl. 22.00 och kl. 7.00 är ytterdörrarna till avdelningarna låsta. Även nattetid kan de intagna dock gå ut på den innergård som ligger mellan fastigheterna. Eftersom det är en öppen anstalt finns det inga promenad- eller röktider. Anstaltsområdet markeras ut av ett lågt staket och skyltar.

Anstaltens belägningsgrad är ca 95 procent. Vid inspektionstillfället var det 57 intagna i anstalten. De intagna som placeras i anstalten har olika långa verkställighetstider. Några är dömda till livstid medan andra endast är i anstalten några månader. Många intagna är i slutet av sin verkställighet och det är därför många som är i permissionsgång. Det finns för närvarande inget förtroenderåd i anstalten.

Anstaltens fokusområde är utslussningsåtgärder. Det är vanligtvis ca 20 intagna som vistas utanför anstalten genom olika utslussningsåtgärder. Vid inspektionstillfället var det 24 intagna som vistades utanför anstalten varav fem i vårdvistelse, fyra i halvvägshus, elva i utökad frigång och fyra placerade i anstalten Gruvberget. Eftersom det är många intagna som genomgår olika utslussningsåtgärder pågår det ständigt ett arbete med att utreda, förbereda och följa upp de intagnas utslussningsärenden.

Hela anstalten har självförvaltning med betoning på lärande och egenansvar. De intagna sköter matlagning, klädvård och städning m.m. Avdelningarna har en egen budget för livsmedel. På den särskilda avdelningen för utslussning åker de intagna tillsammans med personal till en livsmedelsaffär en gång per vecka för att göra veckans inköp.

Personal

I anstalten arbetar omkring 36 personer, varav två kriminalvårdsinspektörer, en klienthandläggare på heltid, en klienthandläggare på halvtid, ett vakthavande befäl, två kansliassistenter, en kock/handledare på den särskilda avdelningen för utslussning, en sjuksköterska, sexton kriminalvårdare och tolv produktionsledare. Inom jordbruket finns det produktionsledare på plats alla dagar i veckan. Bland personalen är tio stycken kontaktpersoner till de intagna. Det finns en insatsstyrka för hela verksamhetsområdet.

Av samtalen med personalföreträdarna framgick att de anställda är nöjda med att arbeta i anstalten, men att det finns svårigheter med bemanningen och att det är svårt att rekrytera personal. En del timvikarier anlitas därför. Den personal som är tillsvidareanställd tar ansvar för de vikarier som kommer. Av de som är tillsvidareanställda är det många som har arbetat länge i anstalten och personalen har också ofta erfarenhet från de övriga verksamhetsställena i

verksamhetsområdet Mariestad. Personalen är känd för sin "Mariestadsanda", som bl.a. innebär att personalen tar sig tid att lyssna på de intagna och att personalen är personlig men inte privat mot de intagna. Det finns gott om sysselsättning för de intagna i anstalten. Det är nästan för mycket för vissa intagna. Det hade varit bra om de intagna i anstalten Johannesberg, där det råder brist på sysselsättning, kunde slussas till Rödjan för sysselsättning, men det går inte eftersom anstalterna är placerade i olika säkerhetsklasser.

Personalen vill att intagna som placeras i anstalten ska få tid att vänja sig vid öppenheten som råder i anstalten. Ibland placeras intagna i anstalten när det återstår en kort tid av verkställigheten och förberedelse tiden för utslussningsåtgärder blir därför för kort.

I anstalten pågår ett kontinuerligt värdegrundsarbete och arbetsplatsträffar hålls varannan månad. På arbetsplatsträffarna diskuteras särskilda frågor som exempelvis handledning och konflikthantering. Personalen har också medverkat i ett särskilt centralt projekt där personal från olika yrkeskategorier har deltagit och diskuterat olika teman. Syftet var att överföra det "tysta" kunnandet mellan olika personalgrupper.

Inskrivningsprocessen

I samtal med det vakthavande befälet framkom bl.a. följande. Anstalten har haft ett vakthavande befäl sedan september 2015. Det är det vakthavande befälet som skriver in de intagna i anstalten, fattar beslut om sysselsättning och besöks- och telefontillstånd, sköter bemanning, personalrangering och transportplanering.

Inför en inskrivning av en intagen kontrollerar det vakthavande befälet att domen är verkställbar. Vid inskrivningen går sedan det vakthavande befälet muntligt igenom de ordningsregler och rutiner som gäller i anstalten med den intagne. Den intagne får ett kompendium med ordningsreglerna som han får ta med sig till bostadsrummet. Kompendiet finns även på engelska och arabiska. En tolk används om det behövs. De intagna får ha privata kläder, parfym och hygienartiklar. Elektronikutrustning kontrolleras och plomberas vid behov. Värdesaker kan låsas in i ett skåp i källaren dit den intagne får nycklar. Information om brandskydd lämnas i samband med att den intagne visas runt i anstalten. Vid egen inställelse får den intagne lämna både utandningsprov och urinprov. Den intagne visiteras och hans tillhörigheter går igenom. Alla intagna får möjlighet att ringa ett ankomstsamtal och det dokumenteras i daganteckningarna.

I samband med inställelsen görs även en bedömning av vilken säkerhet som bör gälla vid eventuella framtida transporter av den intagne. Bedömningen kan senare komma att ändras. Fängsel används sällan vid transporter och de intagna får ha sina privata kläder på sig under transporter. Anställda bär alltid tjänstedräkt under transporter. Vid transporter till tandläkare och sjukhus används "egna" ingångar. Det görs en individuell bedömning av om personal ska närvara i undersökningsrummet.

Sysselsättning och aktiviteter

Utbudet vad gäller sysselsättning i anstalten är stort. Den främsta sysselsättningen är jordbruk med djurhållning och anstalten har ca 250 djur. Jordbruket är det största av Kriminalvårdens tre jordbruk. Verksamheten inom jordbruket är i sin helhet ekologiskt KRAV-certifierad. Detta innebär bl.a. att verksamheten är noga kontrollerad. Utöver jordbruket finns det sysselsättning inom träindustri och de intagna kan också genomgå olika yrkesutbildningar. De intagna kan även studera vid anstaltens lärcentrum och genomgå olika programverksamheter. Lärcentrum är inrymt i en separat byggnad. Det finns också särskilda lokaler för träindustrin och yrkesutbildningarna. Inom anstaltsområdet finns också ett tvätteri, centralförråd och lagerbyggnader.

Inom anstaltsområdet finns elljusspår, en fotbollsplan och en tennisbana. De intagna får gå eller jogga runt elljusspåret utan personal under de tider då spåret är öppet. I anstalten finns det möjlighet att träna på anstaltens gym, spela pingis och biljard. Det finns också ett sällskapsrum där de intagna kan spela spel. Anstalten samarbetar också med Mariestads stadsbibliotek och föräldrar ges bl.a. möjlighet att spela in cd-skivor där de läser in sagor till sina barn.

I samtal med en av de intagna framkom att det inte fanns någon möjlighet till högskolestudier i anstalten.

Placering i avskildhet

Det finns inte några särskilda rum för placering i avskildhet. Om en intagen behöver avskiljas förflyttas han i första hand till anstalten Johannesberg. Personalen där tar över ansvaret för den intagne och bestämmer hur länge avskildhetsplaceringen ska pågå. Ibland placeras den intagne direkt på någon av avdelningarna där i stället för i något av avskildhetsrummen. Om det inte går att förflytta den intagne till anstalten överförs han i stället till häktet i Mariestad.

Om en intagen behöver avskiljas i avvaktan på att urinprov ska kunna lämnas kan den intagne få sitta tillsammans med personal där det finns plats, t.ex. i ett kontorsrum. Anstalten har tidigare inte fattat beslut om avskildhetsplacering i sådana situationer, men hanteringen har skärpts och det finns nu rutiner för när beslut ska fattas.

Kontakter med omvärlden

I samtal med det vakthavande befälet framkom att anstaltens inställning till att meddela telefontillstånd är generös och att tillstånd ofta lämnas även till mobiltelefon och IP-telefoni. Samtycke till kontakt begärs in från den som den intagne ansöker om tillstånd att ringa till och nödvändiga kontroller görs i belastnings- och misstankeregister. Anstalten samarbetar med brottsofferslussen i anstalten Johannesberg när det gäller intagna som är dömda för brott i nära relationer. Den anstalten bereder ärendena medan beslutsfattandet ligger kvar på det vakthavande befälet i anstalten Rödjan.

Eftersom de flesta intagna har permissioner är det inte så vanligt med besök i anstalten. Besöksverksamheten äger rum i en separat tvåvåningsvillan. I villan finns totalt åtta besöksrum och två av dem är särskilt utrustade för barn. Det finns också två mindre besöksbodar. Några besök tillåts inte på avdelningarna. Barn till intagna kan dock efter ansökan och vid ett tillfälle besöka föräldrarnas bostadsrum för att se hur han bor. Ett sådant besök sker tillsammans med personal. På sommaren passar det särskilt bra med besök från de intagnas barn eftersom anstalten då har både kaniner och får som barnen kan titta på. Besökare med lång resväg beviljas oftast en längre besökstid. Visitation av besökare sker sällan.

De intagna hämtar och lämnar sin post i centralvakten/kansliet. Det är också där den intagne lämnar in sina hemställningar. En hemställan kan också lämnas till annan personal. I centralvakten/kansliet finns det bl.a. informationsmaterial, hemställan och blanketter för kontakt med sjukvården i anstalten. Kansliet är stängt under den tid som sysselsättning pågår. Inför postutlämning anslår kansliet på en anslagstavla vilka intagna som har post att hämta och när detta ska göras. Det är alltid en intagen i taget som hämtar sin post. Kanslipersonalen har fått en delegation att granska brev och att underrätta intagna om olika beslut.

Hälso- och sjukvård

I samtal med anstaltens sjuksköterska framkom bl.a. följande. Verksamhetsområdet, dvs. anstalten Rödjan, anstalten Johannesberg och häktet Mariestad, delar på fyra sjuksköterskor. För att underlätta hälso- och sjukvårdsarbetet är det upplagt på samma sätt oavsett verksamhetsställe. Hänsyn måste dock tas till den säkerhetsklass som gäller på respektive verksamhetsställe.

En läkare och en psykiatriker besöker verksamhetsområdet en dag per vecka. Det finns för närvarande ingen psykolog kopplad till verksamhetsområdet. Platsen har varit vakant under ett år. De intagna som behöver psykologkontakt får i stället en extern sådan kontakt. Det finns ett väl fungerande samarbete med vårdcentralerna utanför anstalten. Om det bedöms nödvändigt skickas de intagna dit för bedömning.

Vid inskrivning i samband med egen inställelse träffar den intagne normalt en sjuksköterska omedelbart. Om den intagne har förskrivna läkemedel hämtas journalkopior in så snart som möjligt. Om den intagne samtycker till det hämtas medicinlistorna in från apotek. Om en intagen skrivs in efter förflyttning inom kriminalvården träffar den intagne en sjuksköterska inom några dagar.

För att komma i kontakt med en sjuksköterska ska de intagna fylla i en särskild blankett. Blanketten finns tillgänglig i bl.a. centralvakten/kansliet. Det finns möjlighet att lägga blanketten i kuvert. En blankett besvaras genom ett skriftligt svar eller att ett besök bokas in. Hur snabbt den intagne får träffa en sjuksköterska beror på den information som lämnas på blanketten. Normalt får den intagne en tid inom tre till fyra dagar.

De intagna hanterar sina läkemedel själva. Läkemedlen delas ut veckovis och de intagna förvarar läkemedlen på sina bostadsrum. Några särskilda skåp behövs inte eftersom de intagna kan låsa sina rum. Narkotikaklassade läkemedel intas under uppsikt i centralvakten.

Permission

I samtal med några av de intagna framkom ett missnöje med de regler som anstalten tillämpar när det gäller anmälningsplikt under permissioner och den ersättning som lämnas för resor i samband med permissioner.

En intagen berättade att anstalten tillämpar anmälningsplikt vid två tillfällen från och med den andra permissionsdagen. Den första dagen räcker det med ett telefonsamtal till anstalten, men den andra dagen måste man både ringa till anstalten och inställa sig hos polismyndigheten. Anmälningsplikterna tar mycket tid av permissionen och upplevs som stressande.

Flera intagna berättade att de numera får betala kostnaden för sina resor under permissionerna själva. Tidigare behövde de intagna endast betala 200 kronor och om resekostnaden var högre än så betalade anstalten den resterande delen. En av de intagna berättade att anstaltens nya regler har drabbat honom hårt eftersom hans anhöriga bor långt bort. Han har helt enkelt inte råd att besöka sina anhöriga i den utsträckning som han vill och hans anhöriga har inte heller råd att besöka honom. När anstalten har nekat honom ersättning har han inte fått något beslut som han har kunnat överklaga.

Flera intagna framförde synpunkter på att anstalten inte lämnar resebidrag för att åka från anstalten till järnvägsstationen i Mariestad. De är hänvisade till att promenera till stationen vilket tar ca 50 minuter eller att betala för en taxiresa.

Granskning av handlingar

För åren 2015 och 2016 har anstalten fattat totalt 37 beslut om placering i avskildhet och om hävning av sådana placeringar. Granskningen omfattade ca hälften av dessa. I majoriteten av de granskade ärendena noterades brister av olika slag. I flera ärenden var skälen för beslutet kortfattade och det var ibland svårt att förstå vilka faktiska förhållanden som varit avgörande för beslutet och vilken bestämmelse som låg till grund för beslutet. Hänvisningen till tillämpligt lagrum var ibland felaktig och/eller otillräcklig. Ibland gjordes en hänvisning till ett visst lagrum, men de rekvisit som återgavs i motiveringen avsåg en annan bestämmelse. I flera ärenden var det oklart om och när underrättelse om beslutet hade skett eftersom det överlag saknades en anteckning om det. I ett fall dröjde det innan beslut om att häva avskildheten fattades trots att det framgick att skälen för en sådan placering inte längre förelåg.

I de ärenden om misskötsamheter som granskades noterades inga särskilda brister.

Avslutande genomgång

Samtal med intagna

JO:s medarbetare redogjorde under slutgenomgången översiktligt för vad de intagna hade berättat i samtalen.

De synpunkter som kommit fram om permissionerna bemötte anstaltsledningen genom att förklara att anstalten sedan den 1 juni 2016 tillämpar nya regler för när bidrag för resor beviljas. Anstalten har tidigare tillämpat lokala regler som har varit mycket generösa. Anstalten tillämpar nu bestämmelserna i 13 kap. om bidrag av allmänna medel i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om fängelse, KVFS 2011:1, FARK Fängelse. Bestämmelserna innebär att anstalten i varje enskilt fall prövar om en intagen ska beviljas bidrag för resa eller inte. Utgångspunkten är att den intagne själv ska stå för kostnaderna i samband med permission och att den intagne måste ta ansvar för att hushålla med sina resurser och planera permissioner efter sina ekonomiska förutsättningar. Anstaltsledningen kände inte igen uppgiften att något beslut inte lämnas om en intagen nekas bidrag för resor. Anstaltsledningen bekräftade emellertid uppgiften att något bidrag för resa mellan anstalten och järnvägsstationen inte lämnas. Det läggs i stället till 50 minuter på permissionstiden. De intagna kan promenera dit, ta lokalbussen eller låna en cykel av anstalten. Det finns också intagna som blir upphämtade av anhöriga.

Gällande sysselsättningen bekräftade anstaltsledningen att de intagna inte har möjlighet att studera på högskolenivå. Anledningen till det är att det inte finns tillräckligt med resurser för att sådana studier ska kunna genomföras.

Granskning av handlingar

Slutligen redogjorde JO:s medarbetare för resultatet av handlingsgranskningen och uppgav att anstaltens beslut om placering i avskildhet från åren 2015 och 2016 kommer att redovisas för chefsJO. Anstaltsledningen berättade att anstalten inte fattar så många beslut om placering i avskildhet och att det förmodligen avspeglar sig i förmågan att fatta och utforma sådana beslut. Anstalten kommer inom kort att påbörja ett kvalitetsarbete med egenkontroller som innefattar en genomgång av besluten om avskildhetsplaceringar.

Inspektionen avslutades.

Vid protokollet

Frida Nordholm

Justerat 2017-01-25

Jörgen Buhre

Uttalande av chefsJO med anledning av inspektionen

Jag har tagit del av protokollet och vill med anledning av vad som har kommit fram göra följande uttalande:

Det framgår att majoriteten av de beslut om avskildhetsplaceringar under åren 2015 och 2016 som granskats inte uppfyller de krav på motivering av beslut och underrättelse om beslut som uppställs i förvaltningslagen (1986:223). Vilka krav som bör ställas på motiveringar framgår t.ex. av JO:s initiativärende om beslut om placering av intagna i avskildhet med dnr 6027-2015. Besluten är inte heller tillräckligt väl genomarbetade och beslutsfattaren har i flera ärenden tillämpat fel bestämmelse i fängelselagen (2010:610) eller helt enkelt missat att pröva samtliga de förutsättningar som uppställs i den bestämmelse som bedömts vara tillämplig. I ett fall har avskildhetsplaceringen inte upphört när skälen här för inte längre har förelegat. Det är oacceptabelt. Jag anser att de beslut om avskildhetsplaceringar som granskats visar på kunskapsbrister beträffande de grunder på vilka ett beslut om avskildhet kan fattas och hur ett beslut ska utformas enligt förvaltningslagen. Det är angeläget att den som har att fatta denna typ av beslut får den utbildning och det stöd som behövs för att arbetsuppgiften ska kunna fullgöras på ett rättssäkert sätt. Jag förutsätter att anstalten vidtar åtgärder för att komma tillrätta med dessa brister och jag kommer också att följa upp att så sker.

Med dessa synpunkter avslutar jag ärendet.

Elisabeth Rynning

2017-01-25